

સં. ૫૮૫ મના ૧૫૫૪

આત્મ જગૃતિ.

65

ગાંધી વિચારા, નવમું ૬

અને નવમું ૬.

દુર્લભદાસ કાલિદાસ મહેતા.

— મહેસાણા.

આ પુસ્તક પ્રાપ્તિ પ્રમાણ મળ્યાં છે. ત્રિભુવણ કાપી

— કાપીપુર, દક્ષિણ - અમદાવાદ.

અવિહિકયા વર મકયં, ઉસ્સુઅવયણં જાણંતિ
 સુવણ્ણ; પાયહિતં જમ્હા, કણ લહુઅં
 અકણ ગુરુઅં. ૧

અર્થ:—અવિવિઅ કરવા કરતાં ન કરવું સારું. એને સર્વજ્ઞો
 ઉત્તમ વચન કહે છે; કારણ કે (અવિવિઅ) કરવાથી
 લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત (આવે છે જ્યારે બિલકલ) ન
 કરવાથી ગુરુ (પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે માટે અવિવિ
 થતો હોય તો પણ ક્રિયામાર્ગ છાડવો નહિ. જરો
 રાખવો. તેથી પરિણામે વિધિમાં અવાશે.)

જે જે અંશેરે નિરૂપાધિકપણું, તે તે જાણોરે ધર્મ;
 સમ્યગ્દષ્ટિ રે ગુણકાણાથકી, જાવ લહે શિવશર્મ
 —શ્રીસીમ'ધરસાહેબ સાંભળો.
 શ્રીમદ્દશેવિજયજી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૦૮૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સ્વામીનારાયણ

વિષય ૫૨૩:૪

પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ

—:૦:—

-ક્રિયામાર્ગની ગાઈડ-

આત્મ જાગૃતિ.

પવિત્ર ક્રિયામાર્ગમાં રૂચિવન્ત ભવ્યાત્માઓને
વાંચવા વિચારવા માટે.

-છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર -

દુર્લભદાસ કાલિદાસ મહેતા--મહેસાણા.

સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મૂળચંદ્રભાઈ ત્રિકમલાલે છાપી.
કાળુપુર, ટંકશાળ-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ છ.

પ્રતિ ૨૦૦૦.

વીર સંવત ૨૪૫૧.

વિક્રમ સં. ૧૯૮૧.

સને ૧૯૧૫.

પુસ્તક વાંચનાર પ્રેમીને ધ્યાનમાં રા-
ખવા લાયક અગત્યની સૂચનાઓ.

—:૦:—

- ૧ પુસ્તકને થૂંક લગાડવું નહિ.
- ૨ પુસ્તકને અશુદ્ધ વાંચવું નહિ.
- ૩ પુસ્તકને પાસે રાખી વાછૂટ કરવી નહિ.
- ૪ પુસ્તકને પગ લગાડવો નહિ.
- ૫ પુસ્તકને પટકવું નહિ.
- ૬ પુસ્તકને પાસે રાખી ભોજન કરવું નહિ.
- ૭ પુસ્તકને પાસે રાખી પેશાબ કરવો નહિ.
- ૮ પુસ્તકનો અક્ષર થૂંકથી ભૂલવો નહિ.
- ૯ પુસ્તક ઉપર બેસવું કે સૂંચું નહિ.
- ૧૦ પુસ્તકને પાસે રાખી ઝાડો કરવો નહિ.
- ૧૧ પુસ્તકનો અગ્નિથી નાશ કરવો નહિ.
- ૧૨ પુસ્તકનો પાણીથી નાશ કરવો નહિ.
- ૧૩ પુસ્તકનો ફાડીને કે બીજા કોઈ પણ પ્રકારે નાશ કરવો નહિ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય પ્રસ્તાવના.

આ બુકના મથાળાવાળો લેખ મેં ભાવનગરના 'જૈન ધર્મ' પ્રકાશ 'માં દીવાળી પછી ત્રણ ભાગમાં છપાવેલો તે બધાને ઘણો રૂચિ કર થયેલો જણાયાથી આ ન્હાની પણ ઉપયોગી બુકની યોજના થઈ છે.

વિષયને દૃઢ કરવા માટે શરૂઆતમાં ગાડીવાન, ડૉક્ટર, વ્યાપારી, ટ્રેડનના ગાર્ડ, સ્ટીમરના કેપ્ટન, રસોઈ કરનાર, વકીલ અને સેનાનાયકના દૃષ્ટાંતો-તેમની ફરજોની હકીકત-આપવામાં આવ્યાં છે. બાદ દેવદર્શન, જિનપૂજા, સામાયિક, પ્રતિકમણ, પોસહ, તપ, પર્યુષણ, ભાવના, નિયમ ધારવા, વ્યાખ્યાન-શ્રવણ, જ્યંતી, પૂજા ભણાવવી, ધર્મકરણી અને રાત્રે વિચારણા, એ ચૌદ બાબતોના ઉદ્દેશ બતાવ્યા છે તેમજ તે તે કરણીઓ કેવી રીતે કરવી (જેથી ઉદ્દેશની સિદ્ધિ થાય) તથા આજ કાલ તે તે કરણીઓ કેવી રીતે કરાય છે, તે વિસ્તારથી સમજાવી વિષયનો ઉપસંહાર કર્યો છે. આ બુક ક્રિયામાર્ગ માટે એક ઉપયોગી ગાઈડ (માર્ગદર્શક) ની ગરજ સારે છે. ક્રિયામાર્ગના બધી જીવોએ તથા અન્ય જિજ્ઞાસુઓએ આ બુક સ્થિરતાએ બારીકીથી ફરી ફરી વાંચી વિચારવા યોગ્ય છે. આવી ન્હાની બુક માટે વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા નથી. આ બીજી આવૃત્તિ છે.

સંવત ૧૯૮૧ ના
ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫ ગુરવાર.

} કુલ્લભદાસ કાલિદાસ મહેતા.

અનુક્રમણિકા.

—:૦:—

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
આત્મ જ્ઞાનગૃતિ.	૧	પ્રતિક્રમણ.	૧૮
ગાડું હાંકનાર.	૨	પોસહ.	૨૨
કોકટર.	૩	તપ.	૨૫
વ્યાપારી.	૪	પર્યુષણ.	૨૬
દ્રેષનના ગાર્ડ.	૫	ભાવના.	૨૭
સ્ટીમરના કેપ્ટન.	૬	નિયમ ધારવા.	૨૮
રસોઈ કરનાર.	૭	વ્યાખ્યાનશ્રવણ.	૩૦
વકીલ.	૮	જયંતી	૩૧
સેનાનાશક.	૮	પૂજા ભણાવવી.	૩૨
દેવદર્શન.	૧૨	ધર્મકરણી.	૩૫
જિનપણ.	૧૩	રાત્રે વિચારણા.	૩૬
સામાયિક.	૧૬	ઉપસંહાર	૩૮
		જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા કરવા વિષે. ૧૦	

આત્મ જાગૃતિ.

આ જગતમાં મનુષ્યો જે કંઈ સાંસારિક કામકાજ કરે છે તે જાગૃત્ત્વ અવસ્થામાં જ કરી શકે છે. નિદ્રામાં હોય કે બેભાન અવસ્થામાં હોય અથવા જાગૃતિ હોય છતાં સાવધાની કે સાવચેતી ન હોય તો તે કંઈજ કાર્ય કરી શકતા નથી, અથવા કરે છે તો તે કાર્ય સાફ થતું નથી અથવા વિપરીત કાર્ય થતાં પરિણામ નુકશાનીમાં આવે છે. જાગૃત્ત્વ અવસ્થામાં વિચારણા ચાલુ રહે છે એટલે કાર્ય શા માટે કરે છે તથા કેવી રીતે કરવાથી કાર્યનો હેતુ સિદ્ધ થાય, કાર્ય સફળ થાય, તે માટે તે વિચારી શકે છે. જેમ સાંસારિક કાર્યમાં વિચારણાની જરૂર છે તે જ પ્રમાણે ધાર્મિક એટલે આલોકપરલોકનાં સુખને માટે કરાતી ક્રિયાઓમાં પણ વિચારણાની જરૂર છે, કારણ કે જાગૃતિને વિચારણા સાથે નિકટ સંબંધ છે. ખીજી રીતે કહીએ તો વિચારણા વગર જાગૃતિ હોઈ શકે નહિ, હોય તો તે ખોટી જાગૃતિ હોય અને ખોટી જાગૃતિમાં ક્રિયાઓ થાય તે ખોટીજ થાય એટલે ક્રિયાનું અમુક પરિણામ લાવવા ધારેલું હોય તે ન આવતાં બહુ પરિણામ આવે-મોક્ષ

મેળવવા ધારેલું હોય ત્યાં સંસારનો લાભ થાય. આવી જાગૃતિવગર કરેલી ક્રિયા સંમૂર્ચિષ્ઠ ક્રિયા કહેવાય છે. તે ક્રિયામાં ચૈતન્ય ન હોય, રસ ન હોય, તેમાં આત્મા ન હોય, તે જોખા જેવી હોય. જોટી જાગૃતિવાળો માણસ બહારથી જાગતો હોય પણ અંદરથી ઉઘતો હોય એટલે ખરી રીતે વિચારીએ તો તે ઉઘતોજ કહેવાય. જ્ઞાનીઓ આવી દશાને પ્રમાદદશા કહે છે અને અંદરથી જાગૃતિ હોય તેને અપ્રમાદદશા કહે છે. અપ્રમાદદશાને વ્યવહારમાં સાવચેતી-સાવધાની કહી શકાય. સંસારી હો કે ત્યાગી હો, દેશસંયત હોય કે સર્વસંયત હો, દરેકને વ્યવહારનાં કે પરમાર્થનાં કાર્યો કરતી વખતે આવી દશાની, આવી સ્થિતિની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. આત્માની આવી દશા કે સ્થિતિને આપણે આત્મજાગૃતિ કહીશું. આ જાગૃત વધારે સમજવા માટે, વધારે દૃઢ કરવા માટે આપણે કેટલીએક વ્યવહારનાં કામકાજોવાળી હુકીકતો વિચારીએ.

૧ ગાડું હાંકનાર માણસના મનમાં પોતાને ક્યાં જવું છે, કયે રસ્તે જવાથી વહેલું પહોંચાય, કયો માર્ગ સરળ છે, કયો વિકટ છે, કયો સલામતીવાળો છે, ગાડા ઉપર કેટલો ભાર ભરવા યોગ્ય છે વગેરે જાગૃતની વિચારણા ચાલુ હોય છે. તેના તેણે નિર્ણય કરેલા હોય છે. હાંકતી વખતે પોતે કરેલા નિર્ણયો ભૂલતો નથી, તે અનુસાર

અમલ કરે છે. તે વખતે જાગૃત રહે છે, સાવચેત રહે છે. ખાડાઓ આવે તે વખતે ગાડાને સારી બાજુએ વાળે છે. ઢાળ આવે કે ચડાવ આવે તે વખતે બગદને આંકુ-શમાં રાખે છે કે છૂટા મૂકે છે. બેસનારાઓને તકલીફ ન પડે તે રીતે હાંકે છે અને પરિણામે તે ઇષ્ટસ્થાને પહોંચે છે. એમાં ગાફેલ રહે, પ્રમાદ એવે તો પરિણામ વિપરીત આવે છે. વખતે ગાડું ભાંગી જાય છે; કીચડમાં ખૂંચી જાય છે; બગદને ઇજા થાય છે; ચાર લૂંટારાનો ભોગ થઈ પડે છે; બેસનારાઓને નુકશાન થાય છે; ગાડું અધવચ્ચ રહે છે અને તે ઇષ્ટસ્થાને પહોંચી શકતો નથી. ફરી તેના ગાડામાં કોઈ બેસતું નથી; તેનું નિર્વાહસાધન ભાંગી પડે છે.

૨ ડૉક્ટર દરદીના દરદની ચિકિત્સા કરે છે. કર્મ દવા તેને લાગુ પડે તેનો તે વિચાર કરે છે. સાથે તેને ખોરાક, પાણી, હવા, વ્યાયામ અને વિશ્રાંતિની બાબતમાં શી શી સૂચનાઓ આપવી તે પણ તે વિચારી લે છે. સારવાર દરમ્યાન તેનું દરદ વધે છે કે ઘટે છે, તેની તે તપાસ કરતો રહે છે. વધતું હોય તો કર્મ બાબતમાં દરદીની કે પોતાની ભૂલ થાય છે, તે તપાસે છે, વિચારે છે. વ્યાધીનાં ઔષધો ધ્યાનમાં લીધાં કરે છે, તેમાં જરૂર પડતા ફેરફાર કર્યા કરે છે. દરદીઓની ઘણી ભીડ હોય, દરદની ફરી-ચાલો ચાલુ હોય છતાં તે જરા પણ મૂંઝાતો નથી, અકળાતો નથી, મનની સમતોલસ્થિતિ શુભાવતો

નથી અને પોતાનું કાર્ય સાવચેતીથી કર્યે જાય છે. દરદીને દરદની અસર ઓછી જણાય તે માટે યોગ્ય દિલાસો, હિંમત આપ્યા કરે છે, તેને શ્રીકરચિંતા છોડી દઇ આનંદમાં રહેવાનું ફરમાવે છે. પરિણામે તે ઘણા દરદીઓનાં દરદોનો અંત લાવે છે. ઘણાના છૂપા કે પ્રગટ અંતરના આશીર્વાદ મેળવે છે અને તેથી તે આ ભવ કે પરભવમાં સુખી થાય છે. પોતાના ધંધામાં યશસ્વી અને વિજયી બને છે. આવી વિચારણા, આવી સાવચેતી ન રાખે તો ઘણા દરદીઓનાં દરદો વધે છે, તેના ઉપરથી લોકોનો વિશ્વાસ ઊડી જાય છે અને તેનો ધંધો ચાલી શકતો નથી; એટલે પરિણામે તે ધંધાદ્વારા તેણે જે લાભ મેળવવો ધારેલો હોય તે લાભ તે મેળવી શકતો નથી.

૩ વ્યાપારી દેશાવરથી માલના ભાવ મંગાવ્યા કરે છે, તે ઉપર ધ્યાન આપી માલનો સંગ્રહ કરે છે અથવા વેચે છે. માલની કંઈ જાત ગ્રાહકોને પસંદ પડે છે, લોકોનું કંઈ તરફ વલણ છે, તેનો તે વિચાર કરે છે. પોતાનો ખર્ચ અને માલનું પડતર વગેરે ધ્યાનમાં રાખી માલ વેચે છે. અમુક બાબતમાં કદી ભૂલ થાય તો ત્યાંથી ચેતી ફરી તેવી ભૂલ ન થાય તે માટે બહુ ધ્યાન આપે છે. ગ્રાહકોનું માન સાચવે છે, મીઠા શબ્દોથી સંતોષ આપે છે, નવી નવી તરાહ બતાવી તેઓનું માન આકર્ષવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમાં તે કંટાળો ખાતો નથી. પોતાના વ્યાપારમાં ખોટ આપે છે નહીં મળે છે, તે તપાસ્યા

કરે છે. અનીતિ અન્યાયથી કદી જય નથી, જય મળે તો મોંઘો પડે છે, એમ વિચારી પ્રામાણિકતાનો પંથ છોડતો નથી, બાળક કે વૃદ્ધ કોઈને પણ વિશ્વાસ આપી છેતરતો નથી અને પરિણામે તે વ્યાપારથી સાફ કમાય છે અને સુખી થાય છે. અંતરમાં સંતોષ આનંદ અનુભવે છે અને જગતમાં વિશ્વાસપાત્ર થાય છે. પણ એથી ઉલટી રીતે વિચાર વગર-સાવધાની રાખ્યા વગર વ્યાપાર ચલાવે તો દુકાનમાં માલ ભરાઈ જાય છે, પડયો રહે છે, ખોટ આવે છે, ગ્રાહકો દુકાને ચડુડતા નથી, લોકોનો વિશ્વાસ ગુમાવે છે, હૃદયમાં શ્રીકર પેસે છે, ધંધો ચાલતો નથી, વ્યાપારનો હેતુ સિદ્ધ થતો નથી, લેણદારો હેરાન કરે છે, માલ હરાજીમાં મૂકી દઈ અગર ચાલુભાવે કાઢી નાખી વ્યાપાર બંધ કરવો પડે છે; કદાચ પાછડી ફેરવવા જેવો પણ વખત આવી જાય છે.

૪ ટ્રેઈનના ગાર્ડને કેટલી હદમાં ટ્રેઈનને લઈ જવાની છે તથા તેને અંગે પોતાની શી શી ફરજો છે, તેની વિચારણા હોય છે. ટ્રેઈનને ક્યાં ક્યાં, કેટલો ટાઈમ રોકવી, ઉતારોઓની હાનિકારક ગફલતો કેવી રીતે અટકાવવી, તેના તે વિચાર કરે છે. ડબ્બાઓ તથા તેનાં બારી બારણાં વ્યવસ્થિત છે કે નહિ, તે તપાસતો રહે છે-તેને સહિ-સહામત સ્થિતિમાં મૂકે છે. પોતાને સોંપાયેલા માલનાં પાસંલો વગેરેને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં ગોઠવે છે. તે જ્યાં જ્યાં ઉતારવાનાં હોય ત્યાં ત્યાં તે યાદ રાખી ઉતારાવે છે. રાત્રિના

વખતે તે અખંડ જાગૃતિ રાખે છે. આ ખાખત તેને વિચાર ન હોય, સાવચેતી ન હોય તો દ્રેઘનને મોડી લઈ જતાં તે દંડને પાત્ર બને છે. પાસંલોની ગેરવ્યવસ્થા થાય છે; દ્રેઘન તથા ઉતાડ્યોને નુકશાન પહોંચે છે. પરિણામે ગાર્ડ તરીકેની પોતાની નોકરીને માટે અચોગ્ય દરતાં તેને ઘેર બેસવું પડે છે. ગાર્ડની નોકરીમાં કુશળતા મેળવી ઉંચી હદે પહોંચવા ધારેલું હોય તેમાં નિષ્કળતા મેળવે છે—નાસીપાસ થાય છે.

પસ્ટીમરના કેપટનને તો ખહુજ સાવધતા રાખવી પડે છે. તે સ્ટીમરમાં પોતાનું સ્થાન છોડી શકતો નથી. દરીયામાં કયે રસ્તે ખરાબા, ખડકો આવે છે તે તે જાણે છે. તે વખતે સ્ટીમરને સલામતીભરેલીરીતે કેમ પસાર કરવી, તેના વિચાર તેને ચાલુ હોય છે. સ્ટીમરની સમતોલ-સ્થિતિ રહે તે રીતે માલને ગોઠવાવે છે. અમુક વખતે સઠ ચઢાવે છે, અમુક વખતે ઉતારાવી નાંખે છે. સૂક્ષ્મ-દર્શક યંત્રનો વખતોવખત ઉપયોગ કરી દૂર દૂર દિશાઓ જોયા કરે છે. પ્રતિકૂળ પવન હોય કે તોફાન જેવું જણાય ત્યારે અતિ સાવચેતીથી સ્ટીમરનું રક્ષણ કરે છે, ઉતાડ્યોને સૂચના આપ્યા કરે છે. આમાં પ્રમાદ કરે તો સ્ટીમર આડે રસ્તે ચઢી જાય છે અને ખડક સાથે અકળાઈ જોખમાય છે, ઉતાડ્યોના બનમાલને હાનિ પહોંચે છે. પોતે અધવચ રહે છે, ધારેલું સ્થાને

પહોંચી શકતો નથી. કાં તો પોતે સમુદ્રમાં ઝંપલાવે છે અગર જીવતો રહે છે તો માલીકને મ્હોં બતાવી શકતો નથી. કેપટનના હોદ્દા ઉપરથી, ઉંચે હોદ્દે રહી રહેવાના તેના મનોરથો મનમાં જ રહે છે અને પશ્ચાત્તાપમાં જીવન પૂરું કરવું પડે છે.

૬- રસોઈના કરનારને કઈ કઈ વસ્તુ કેવી રીતે બનાવવી તેનું જ્ઞાન હોય છે. તાપ વધારે કે ઓછો રાખવો તે તે વિચારે છે. રસવતી પકવ થવા માટે ચૂલા ઉપર કેટલો વખત રાખવી તે તે જાણે છે. પાકી ગઈ કે કાચી રહી તેની તપાસ કરે છે. અધિક રહી ન જાય કે અપ-કવ ન રહે તેને માટે સાવચેતી રાખે છે. કણક બાંધતી વખતે પાણી નાખતાં ઢોટનું પ્રમાણ વિચારે છે. મસાલો નાખતી વખતે વસ્તુનું પ્રમાણ ધ્યાનમાં રાખે છે. રસવતીનાં ભાજનોમા રજ કે જીવજંતુ ન પડે, તેને માટે ચૂલા ઉપર ચંદરવો બાંધે છે અને ભોજન ઢાંકી રાખે છે. ચંદરવાનું સ્થળ તથા વાસણો સાફસુક રાખે છે, તેને કલાઈ કરાવ્યા કરે છે અને આ રીતે સુંદર રસોઈ જમાડી જમનારના આશીર્વાદ મેળવે છે. આ બાબત બેદરકાર રહે, પાકશાળા છોડી આમતેમ ફર્યા કરે તો વસ્તુ બગડે છે, બળી જાય છે, ગળી જાય છે, ખારી થાય છે કે મોળી થાય છે. જમનારનાં પેટ બળે છે, તેનો કપકો સહન કરવો પડે છે. જમનાર તેની

કિંમત કરી દ્યે છે. જો તે રાંધનાર સ્ત્રી હોય તો ‘લાન-વગરની,’ ‘ફૂઅડ’ ના ઉપનામથી સંબોધાય છે, ફરીને કીર્તિ મેળવતાં વખત લાગે છે અને ત્યાં સુધી અપમાનિત સ્થિતિમાં રહેવું પડે છે; વખતોવખત મેણાં ટોણા સહન કરવાં પડે છે.

૭ વકીલ પોતાના અસીલનો કેસ વિચારે છે, બચાવનાં સાધનો તૈયાર કરે છે, ધ્યાનમાં રાખી દ્યે છે અને કોર્ટમાં દલીલ કરતી વખતે સ્મરણશક્તિનો બહુ ઉપયોગ કરી અસીલની તરફેણના મુદ્દાઓ રજુ કરે છે. કેસનું પરિણામ આવતાં સુધી વખતોવખત કેસનાં પાનીયાં ઉથલાવ્યાં કરે છે, ઉંડા વિચાર કરે છે અને અસીલને પણ ઘટતી સલાહ આપ્યા કરે છે. એને પરિણામે કેસ મોજો હોય તો પણ દલીલના બળે વિજય મેળવે છે. અને એવી તૈયારી કે વિચારણાનો અભાવ હોય અથવા દલીલ કરતી વખતે મુદ્દાઓ ભૂલી જાય તો સાચા કેસમાં પણ અવિજયી બને છે, અસીલને નુકશાનીમાં ઉતરે છે. અંતે પોતાના ધંધાને અંખપ લાગે છે અને તેટલાથી, ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ન ગણે તો વકીલાતની લાઈન છોડવી પડે છે, વકીલમાંથી અનુક્રમે મેજિસ્ટ્રેટ કે હાઈકોર્ટના જજ થવાની ઇચ્છા હોય તે મનમાં રાખવી પડે છે અગર ત્યાગવી પડે છે.

૮ સેનાનાયક દુશ્મનનું લશ્કર, બળ વિચારે છે. ક્યાંથી કેવી રીતે છાપો મારવો તે તપાસે છે. પોતાના લશ્કરને

કેવી રીતે ગોઠવવું, પોતાના થોડા ભોગે દુશ્મનના લશ્કરનો વધારે નાશ કેમ થાય તેના તથા સહિસલામત રહેવા માટે ક્યારે પાછું હઠવું તેના ઉપાયો વિચારે છે. રચના ગોઠવે છે, દિવસ અને રાત જ્ય કેવી રીતે મેળવવો, તેનાજ વિચાર કર્યા કરે છે અને લશ્કરને તે પ્રમાણે આદેશ આપ્યા કરે છે. લશ્કર નિઃત્સાહ દેખાય ત્યારે લશ્કરને મોખરે જઈ ઉત્સાહ-ચૈતન્ય આપ્યા કરે છે. બીજા ઉંઘતા હોય ત્યારે તે તો વિચારનિદ્રામાં પડેલો હોઈ જાગૃતિ સેવે છે અને નવી નવી યુક્તિઓ વિચાર્યા કરે છે. પરિણામે તે વિજયી બની માન મેળવે છે. એથી ઉલટું મગજને તસ્દી ન આપે, મોજશોખમાં પડે, બેદરકાર રહે, અન્ય પ્રવૃત્તિ-માં પડે તો પોતાના લશ્કરનો વિનાશ થાય છે, પોતાના રાજને પાયમાલીમાં મૂકે છે, પોતાનો જીવ જાય છે અગર જીવ લઈને ન્હાસી જવું પડે છે. પાછળથી પકડાઈ પણ જાય છે. ન પકડાય તો નામોશીભરેલી રીતે જીવન ગાળવું પડે છે અને એ રીતે જીવવા કરતાં મરવું સારું, એમ ઇચ્છવું પડે છે. થયેલી મફલતો માટે પશ્ચાત્તાપનો કીડો તેના હૃદયને નિરંતર કોતરી ખાય છે અને ઉંચે દરજ્જે મુડીને સુખી થવાની ઇચ્છાઓ તો તેને સ્વપ્ને પણ આવતી નથી.

આ બધી વ્યાવહારિક બાબતોની વિગતમાં વધારે ઉતરવાનો હેતુ એકજ વાતસિદ્ધ કરવાનો છે. તે એ કે દરેક કાર્ય કરનારને વિચારણા એટલે શા માટે તે કાર્ય

કરે છે—તેનો હેતુ શો છે તે-હોવી જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ તે હેતુ સિદ્ધ થતાં સુધી તે કાર્ય કરતી વખતે જાગૃતિ-સાવચેતી-સાવધાની-સાવધતા પણ હોવી જોઈએ. તોજ તે પોતાનું કાર્ય બરાબર કરી શકે, તેમાં સિદ્ધિ મેળવી શકે. ખરી વાત તો એ છે કે વ્યવહારનાં દરેક કામકાજમાં માણસને વિચારણા હોય છે અને જાગૃતિ પણ હોય છે, એટલે તે બધાં કામો ઓછેવત્તે અંશે પાર ઉતારી શકે છે; પરંતુ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કે પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જીવની વિચારણા કે જાગૃતિ વ્યાવહારિક કામકાજો કે ફરજ બજાવતી વખતના જેટલી બદકે તેથી પણ ઘણી વધારે હોવી જોઈએ. આ હકીકત આત્મકલ્યાણાર્થી જનોના સ્મરણપથ ઉપર લાવવી, એજ આ લેખ લખવાનો હેતુ છે.

હવે આપણે તે બાબતની વિગતમાં ઉતરીએ. આવી બાબતો ધાંચીને ‘બહુ બ્યાજખી વાત છે, લેખ સારો લખ્યો છે, વિચારવા જેવો છે’ એટલુંજ બોલી અથવા અન્ય પાસે તેવો અભિપ્રાય જણાવી પોતાનું કાર્ય બલાસ થયું, એમ માનવાથી બસ નથી. તેટલાથી આપણું હિત થતું નથી પણ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરતી વખતે તેને યોગ્ય વિચારણા અને જાગૃતિ સતત-નિરંતર ચાલુ રાખવી જરૂરી છે. તોજ તે તે ક્રિયાઓ કરવાના હેતુ ફળીભૂત થાય અને તોજ આપણે ઈષ્ટફળની સિદ્ધિ મેળવી શકીએ. અન્યથા ધાંચીનો બગદ આખો દિવસ ચાલે, છ માસ સુધી ચાલે,

પોતે એમ માને કે ‘બહુ આગળ વધ્યો હોઈશ, કેટલેય દૂર નિકળી ગયો હોઈશ,’ છતાં જ્યારે મોઢા ઉપરથી શીકડીઓ છોડવામાં આવે ત્યારેજ તેને માલૂમ પડે કે ‘હું તો હતો ત્યાંનો ત્યાજ છું, એકતસુ પણ આગળ વધ્યો નથી.’ આવીજ સ્થિતિ ધાર્મિક ક્રિયાઓ જાંદગી સુધી અનાદરપણે, અરૂચિપણે, બેદરકારીથી, વિચારણા કે જાગૃતિ વગર, જેમ તેમ કરવામાં આવે તો આપણી પણ થાય, એ આપણે કદી પણ ભૂલવાનું નથી. આવી દશા આપણી ન થાય, એ માટે આપણે જાંબીરપણે વિચાર કરવા જોઈએ અને તેવા વિચાર એકવાર નહિ પણ વારંવાર કરવા જોઈએ.

ન કરવું એના કરતાં અવિધિએ કરવું સારું, એ શાસ્ત્રોક્ત વાતને હું સ્વીકારું છું પણ એનો પરમાર્થ એ છે કે અવિધિએ કરનાર ધીમે ધીમે અવિધિમાં સુધારા કરે અને પરિણામે વિધિમાં આવે. પણ તેને માટે વિચારણા કરવી પડે, જાગૃતિ રાખવી પડે. હું અવિધિ કરું છું તે ઠીક નથી, મારે હવે તે સુધારવી જોઈએ, એ વાત મન ઉપર લેવી પડે. નહિ કે જાંદગી સુધી અવિધિ કાયમ રહે, તેમાં સુધારો ન કરે, હેતુ પણ ન સમજે. જો એમ થાય તો પછી તેનું ફળ કેવું મળે? તે સ્વયમેવ વિચારી લેવું.

હવે આપણે અનેક પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયાઓ ૧ શા માટે કરવી જોઈએ, ૨ કેવી રીતે કરવી જોઈએ અને ૩ આજકાલ મોટા ભાગે કેવી રીતે થાય છે, તે જરા વિસ્તા-

રથી અનુક્રમે વિચારીએ.

૧ દેવદર્શન—વીતરાગ પરમાત્માના દર્શનનો હેતુ તે મહાપુરુષનું જીવન વિચારી તેમના ગુણો ક્રમે ક્રમે આપણામાં પ્રગટાવવા, તે છે. દર્શનથી સમકિત પ્રગટે છે અથવા પ્રગટેલું હોય તો વિશુદ્ધ થાય છે. સમકિત એ આત્માનો પહેલો અને અત્યાવશ્યક ગુણ છે. તેનું અસ્તિત્વથી જ બધી ધર્મકરણી સફળ થાય છે. તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિઅર્થે દરેક રૂચિવંત આત્માઓએ પ્રાતઃકાળે દ્રવ્યભાવથી પવિત્ર થઈ પ્રથમમાં પ્રથમ હૃદયથી દહેરે જઈ જોઈએ. હાતણ પણ પછી જ કરવું જોઈએ. દહેરાસરવાતાવરણ અતિ પવિત્ર હોવાથી, આપણે સંસારના આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપ ત્રિતાપથી પીડિત હોઈએ છતાં, દહેરાસરમાં પ્રવેશ કરવાની સાથેજ આપણા તે તમામ તાપ નિર્મૂળ થાય છે અને આપણે પરમશાંતિને અનુભવીએ છીએ. દહેરાસરમાં જઈ પ્રભુની શાંત મુખમુદ્રા ખારીકીથી નિહાળવી જોઈએ. તેમના અને આપણા જીવનનો તફાવત વિચારવો જોઈએ. તેઓ પ્રથમ સંસારી હતા તો કયા માર્ગનું અવલંબન કરવાથી—કેવી રીતે સિદ્ધ થયા? અને આપણે હજી સંસારમાં કેમ પરિભ્રમણ કરીએ છીએ? તેનો ઉંડો વિચાર કરવો જોઈએ. તોજ દર્શનનો હેતુ સિદ્ધ થાય.

આજ કાલ બહુધા આખા દિવસમાં ગમે ત્યાંજ ગમે તેવી શરીર કે વસ્ત્રની શુદ્ધિ અશુદ્ધિ છતાં, દશ

કરવા જવાય છે. દહેરાસરના ખારણા સુધી પહોંચતાં સાંસારિક કામકાજ અને વાતચીત થતી આવે છે. (એક પાંચ ને અનેક કાજની જેમ.) ખાદ અંદર જઈ વિવેક વગર દર્શન કરાય છે. મુખ જોયું એટલે દર્શનનું કાર્ય સમાપ્ત થયું મનાય છે. પ્રભુ પાસે જઈ શું બોલવું, તનું પણ પ્રાયઃજ્ઞાન હોતું નથી તો પછી અન્ય વિચારણાની વાતજ ક્યાં રહી? શોભિતો પોશાક કે ઉત્તરાસંગ રાખવાનો વ્યવહાર તો લુપ્ત જેવોજ થઈ ગયો છે. રાખના રાખ, દેવના દેવ પાસે જવું છે, એ વાતજ ભુલી જવાઈ છે. પછી દર્શનનું કળ ક્યાંથી મળે? વળી આંગી રચાઈ હોય ત્યારે, ‘ચાલો, આજે આંગીના દર્શન કરવા જઈએ’ એમ બોલાય છે અને જઈને પણ આંગીની રચના નિહાળીને જોવાય છે, તેનાં વખાણુ થાય છે. દર્શન આંગીના કે પ્રભુના? એ વાત વિચારવી ઘટે છે. આંગીથી પ્રભુની બાહ્ય-શોભા વધવાથી આપણો આહ્લાદ બહુ વધે છે. તે વખતે પ્રભુના ગુણગ્રામ ઘણા થાય અને સ્થિર ચિત્તે, સ્થિર આસને પ્રભુની સામા બેસી તેમના ગુણોની વિચારણામાં ધ્યાનસ્થ અવસ્થા સ્વીકારાય તો થોડાજ વખતમાં ઘણો લાભ મેળવી શકાય તેમ છે. પણ તે માટે આપણને વિચારણા અને ભગૃતિ હોવી જોઈએ. નહિતર ભવોભવ દર્શન ક્યાં કરીએ અને એવાને એવા રહીએ—મળવો જોઈતો લાભ ન મળે.

૨ જિનપૂજા—પ્રભુની પૂજા કરવાનો હેતુ એ છે કે તે

પ્રભુના જીવનનો અભ્યાસ કરી તેમના ગુણોને આપણામાં
 ધીમે ધીમે ઉતારવા—તે ગુણો પ્રગટ કરવા અને પરિણામે
 આપણે પ્રભુની જેવા થવું. પ્રભુની પૂજા સાત શુદ્ધિને
 સમાચરીને કરવી જોઈએ. ૧ પરિમિત જળથી અંગને પવિત્ર
 કરવું જોઈએ. ૨ વસ્ત્રો કોઈનાં નહિ પહેરેલાં અને સદા
 ધોયેલાં હોવાં જોઈએ. ૩ મને પ્રભુની પૂજામાંજ—પ્રભુના
 ગુણની વિચારણામાંજ લીન હોવું જોઈએ. ૪ પૂજનાં
 ઉપકરણો—કેશર, ચંદન, પુષ્પ, ફળ, નૈવેદ્યાદિ, સુંદર સરસ
 પવિત્ર (ખનતા સુધી પોતાનાં ઘરનાં) હોવાં જોઈએ,
 તેથી ચિત્ત બહુ પ્રસન્ન રહે છે અને ચિત્તની પ્રસન્નતામાંજ
 પૂજનનું ખરૂં ફળ કહેલું છે. ૫ તેમાં વપરાતું દ્રવ્ય ન્યાયથી
 ઉપાર્જેલું હોવું જોઈએ. ૬ ભૂમિ પવિત્ર હોવી જોઈએ, કચરો
 જાળાં હોય તે દૂર કરવાં કરાવવાં જોઈએ. આથી
 આશાતના દૂર થવાથી મન બહુ પ્રકુલિત થાય છે. ૭ તે
 ઉપરાંત દશ ત્રિક, પાંચ અભિગમ* વગેરેને પણ બરાબર
 સાચવીને વિધિપૂર્વક પૂજા કરવી જોઈએ. આઠપડો મુખકોશ
 બાંધવો જોઈએ, પ્રભુના ગુણની વિચારણામાંજ લીન
 થવું જોઈએ; દિવસાનુદિવસ પોતાના અવગુણ ઘટા-
 ડતાં અને ગુણો વધારતાં આગળ વધવું જોઈએ,
 તે તરફ લક્ષ્ય આપવું જોઈએ. આ પ્રમાણે સાત
 શુદ્ધિ સાચવી દ્રવ્યભાવથી શુદ્ધ થઈ પૂજા કરવાથી પોતે

* દેવત્વંદન બાંધવાં જોવું.

પ્રભુ જેવા થવાય છે. વિધિમાં સંગીનતા હોય તેટલીજ ક્ષણમાં સંગીનતા આવે છે.

આજ કાલ બહુધા ન્હાવાની જગ્યા ચોકખી છે કે લીલ ફૂલવાળી ? તે તરફ દુર્લક્ષ્ય અપાય છે અને એક ઠેકાણે ઉપરા ઉપર એક પછી એક ન્હાય છે. પાણી વધારે વાપરવામાં આનંદ અને ઓછું વાપરવામાં સ્થાનકવાસીપણું મનાય છે. ન્હાવાનું પંચીયું (દિશાએ ગયેલું) અપવિત્ર હોય છે. પંચીયાના છેડાનો ટુવાલ તરીકે ઉપયોગ થાય છે, એટલે શરીરનો ઉતરેલો મેલ ફરી શરીર ઉપર ચોપડાય છે. કોઈ કોઈ અજ્ઞાનીઓ દેરાસરનાં પૂજનાં કપડાંથી અંગ સાફ કરે છે. ધાળળી અને લુગડાં વ્યવસ્થા વગરનાં તથા ઘણાનાં પહેરેલાં, પરસેવા અને વાસંચારથી મલિન થયેલાં હોય છે. મુખકોશ જેમ તેમ ખાંધેલો હોય છે. કેશર ચંદન દેરાસરનું, ગોઠીઓએ જ્યણા વગર ઘૂટેલું, મેલું, પાતળું કે જાડું હોય છે. દશ ત્રિક કે પાંચ અભિજમ વગેરેમાં પ્રાયઃ કોઈ સમજતું. નથી અગરબત્તીની ઝીણી કટકીને સળગાવી પ્રભુના મુખ સુધી લઈ જવાય છે. સાથીઓ કરવાનો ખર્ચ પોષાતો નથી અથવા અદ્ય ચોખા, એલચીદાણા કે સાકરની કટકીઓનું નૈવેદ્ય તથા લવીંગ, કમરકાકડી કે વીળી કાઢેલી ઝીણી બદામ જેવાં ક્ષણ ધરાય છે અને અક્ષયપદ, અણાહારીપદ અને મોક્ષપદની માગણી થાય છે. જાણે તે પદ સોંધુ ન હોય !

પૂજના આઠ પ્રકાર કોઈ વિરલજ આચરે છે. બાકી તો ન્હવાય છે, ઘોતીયું ઘોવાય છે અને એક પાઈના અર્ચ વગર ચંદન અને અગરબત્તીથી બે પ્રકારી પૂજા કરી, ખમાસમણુ દઈ, નવકારવાળીના પારા ફેરવી રસ્તે પડાય છે. હેતુના જ્ઞાનનો બહુધા અભાવ છે. પ્રભુના જીવનનો અભ્યાસ કરવાની કુરસદ નથી તો પછી તેમના ગુણો વિચારવાનું તો ક્યાંથી બને ? નવો વર્ગ તો ઘેર ન્હાઈ ફક્ત દર્શન કરવા તરફ વલણ ધરાવે છે. વડિલો તેને આ બાબત કંઈ કહેતા નથી અગર કહી શકતા નથી. આ સ્થિતિ જિનપૂજની છે. પૂજા કરવામાં જે માણસ નવોજ દાખલ થાય તેને માટે આટલું પણ ઉપકારક છે. ભવિષ્યમાં તે સમજણ-પૂર્વક, વિધિપૂર્વક, આદરપૂર્વક જિનપૂજા કરશે એ અપેક્ષાએ જિનપૂજના કક્ષા ઘૂંટવા સારા છે; પણ કક્ષા ઘૂંટનાર વિદ્યાર્થી કંમે કંમે પ્રયત્ન કરી આગળ વધતોજ બાય છે, અણુ-સમજી મટી સમજી થાય છે, તેમ જિનપૂજને અંગે થવું જોઈએ. જીવન પૂરું થતાં સુધીમાં તો તેના જીવનમાં આશ્ચર્ય-કારક ફેરફાર, સુધારો થવો જોઈએ; નહિ કે જેથી બાહ્યાવસ્થા તેવી વૃદ્ધાવસ્થા. પ્રથમ ગુણહીનતા અને પછી પણ ગુણહીનતા રહે તો પૂજ્યની પૂજા કરીને શું મેળવ્યું તે વિચારણીય છે; કારણ કે શાસ્ત્રકાર કહી ગયા છે કે ‘પૂજક જિન-પૂજયકી, પૂજ્ય બરાબર થાય.’

૩ સામાયિક—સમતા પ્રાપ્ત કરવા માટે—અનુકૂળ

પ્રતિકૂળ પ્રસંગે, ઇષ્ટાનિષ્ટ નિમિત્તે જીવ પોતાની સમસ્થિતિ-
 હર્ષખેદવગરની સ્થિતિ ભળવી રાખે, મનનું સમતોલપણ
 ન ગુમાવી બેસે, તે માટે-સામાયિકની ટેવ પાડે છે-તે
 કરવામાં આવે છે. સામાયિક કરવાનો આ હેતુ છે. સામાયિક
 લઈ વાંચવા લખવામાં, લખેલું સંભારી જવામાં, ધર્મચર્યા
 કરવામાં અથવા સ્થિર ચિત્તે, સ્થિર આસને અને સ્થિર
 દૃષ્ટિએ નવકારવાળી ગણવામાં બે ઘડી ગાળવી જોઈએ.
 આત્મચિંતન કરવું જોઈએ. સ્વાધ્યાય કરવાથી સામાયિકનો
 હેતુ સચવાય છે, તેને અંગે આખો દિવસ વિચારણા રહ્યા
 કરે છે અને તે સમતા પ્રાપ્ત કરાવી આપનામાં પ્રબળ
 સાધનરૂપ થાય છે.

આજ કાલકેટલાએક સામાયિક સવારમાં બેઠું અંધારામાં
 કરે છે એટલે તેઓ વાંચવાલખવાનો લાભ લઈ શકતા
 નથી. દિવસે કરનાર પણ ઘણે ભાગે નવકારવાળી ગણવામાં
 અને છંદ વગેરે જે આવડતું હોય તેજ બોલી જવામાં
 તથા ચૈત્યવંદન કે કાઉસગ્ગ કરવામાં સામાયિકનો વખત
 પૂરો કરે છે. આ બે કે સારું છે પણ સ્વસ્થાનથી આગળ
 વધી ઉન્નતિને પહોંચવા માટે તો આત્માનો સમતા ગુણ
 ક્રમે ક્રમે વધવો જોઈએ. નિત્ય સામાયિક કરનારમાં વૃદ્ધ
 ઉમરે તો સમતા ઘણી આવી જવી જોઈએ. સામાયિક કરતાં
 કાળા મટીતે-ધોળા થાય પણ ક્ષમા રાખતાં ન આવડે, કોઈ
 હિતની વાત કહે તો ન ખમાય, ખાવાપીવામાં કે પહેરવા
 એવવામાં જરા પ્રતિકૂળતા થઈ હોય તો ફક્કડી ઉઠે,

ઉંચકેરાઈ બંધ અને અનુકૂળતા હોય, તો પ્રસન્ન થાય, આનંદ માને, કોઈ વખાણ કરે તો કૂલાઈ બંધ. આવી સ્થિતિવાળા છવોએ સામાયિકો કરી સમતાશુભને કેટલો કેળવ્યો તે વિચારવું જોઈએ. વૃદ્ધાવસ્થાએ તો પુણ્યલાનંદીપણું ઘટવું જોઈએ અને આત્માનંદીપણું વધવું જોઈએ. સ્ત્રીઓ તો સામાયિક લઈ મ્હોટે ભાગે નિંદાવિકથામાંજ કાળ ગાળતી જોવાય છે. તેઓ તો લાભને બદલે કદાચ હાનિ પ્રાપ્ત કરતી હશે. આ સ્થિતિમાં સુધારો થાય તોજ સમતા પ્રાપ્ત થાય, તોજ મનની અડોલસ્થિતિ ટકી રહે અને તોજ પરંપરાએ વીતરાગદશાની પ્રાપ્તિ થાય; કેમકે સમતા અને વીતરાગદશા એકજ વસ્તુ છે. સામાયિકમાં અંશે વીતરાગદશા હોય છે, જ્યારે કેવળી ભગવાનને તે પૂર્ણ અંશે હોય છે. વીતરાગદશાનો અનુભવ સામાયિકથી થાય છે, તેથી તે કેટલી ઉત્તમ વસ્તુ હશે ? સામાયિક કરનારે આ વાત ધ્યાનમાં રાખી, સામાયિકની ક્રિયામાંથી યદ્વા-તદ્વાપણું કાઢી નાખી, વખતોવખત સમતાશુભનું પરિ-ક્ષીલન કરતા રહેવું જોઈએ. તોજ સામાયિકનો હેતુ સિદ્ધ થાય.

૪ પ્રતિક્રમણ-કરેલાં પાપથી પાછા ફરવા માટે અને ફરી તેવાં પાપ ઓછા બંધાય, છેવટે બિલકુલ ન બંધાય તે માટે પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે. પ્રતિક્રમણ કરવાનો આ હેતુ છે. જેવા મલિન અધ્યવસાય પાપ બાંધતી વખતે આવ્યા હોય તેવાજ બદકે તેથી પણ ઘણા વિશુદ્ધ અધ્યવસાય

પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે આવે ત્યારેજ તે પાપથી મુક્ત થવાય છે. અન્યથા પ્રતિક્રમણ કર્યા છતાં જોઈએ તેવું પાપથી છૂટી વિશુદ્ધ થઈ શકાતું નથી. પ્રતિક્રમણ કરનારમાં, સૂત્રોનો ક્રમ જે વિધિમાં ગોઠવવામાં આવ્યો છે તેના હેતુનું જ્ઞાન, જરૂર હોવું જોઈએ. સાથે સાથે તેના અર્થનું જ્ઞાન પણ હોવું જોઈએ. પ્રતિક્રમણ પ્રાયઃ ઉભાજ કરવું જોઈએ અને એક જણ બહુવારે તે વખતે બીજાઓએ મનમાં ધારવું જોઈએ જેથી ઉપયોગની એકાગ્રતા રહે. જ્યાં જ્યાં નમસ્કાર કરવાનાં સ્થળો આવે ત્યાં ત્યાં બહુમાનપૂર્વક નમસ્કાર કરવા જોઈએ. ક્ષમા આપવા સેવાની વાત આવે ત્યાં ક્ષમા આપવા લેવાનો વિધિ અદરવો જોઈએ. વાંદણાં આદરપૂર્વક દેવાં જોઈએ. સૂત્રો ઘણાજ શુદ્ધ ઉચ્ચારથી બોલવાં જોઈએ, કારણ કે તે પ્રાયઃ મંત્ર જેવાં પરમ આમ્નાયવાળાં છે. આખા પ્રતિક્રમણ વખતે વૈરાગ્યભાવ તથા પશ્ચાત્તાપ ચાલુ રહેવો જોઈએ. (કહાય તેથી અશ્રુપાત પણ થાય.) સ્તવન, સંજગાય ભક્તિ તથા વૈરાગ્યથી સ્થિરતાએ કહેવાં અગર સાંભળવાં જોઈએ. મેહાય જોડેલા હોવા જોઈએ અને દૃષ્ટિ સ્થાપનાચાર્ય ઉપરજ રાખી પ્રતિક્રમણ બાબતના ગહન વિચારમાં પડી જવું જોઈએ. પ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો પરમ ઔચિત્ય હોઈ આપણા ભાવરોગને ચોક્કસ મટાડનાર છે, એવી તેમાં આપણને અડગશ્રદ્ધા હોવી જોઈએ. પ્રતિક્રમણ પ્રમાદરહિ-

તપણે, સ્થિરતાએ અને તેના ટાઢમે કરવું જોઈએ.* આટલી વિગત ઉપરથી સમજાશે કે પ્રતિક્રમણ એક ઘણી ઉંચી ચીજ છે અને લાગ્યવાન આત્માઓજ તેને યથાવિધિ આચરી યથાર્થ લાભ મેળવી શકે છે.

આજ કાલ આવા ક્રિયાકારકો ઘટી ગયા છે. જુની વ્યક્તિઓનાં અવસાન થતાં તેનાં સ્થાનો પ્રાયઃ નવા ક્રિયાકારકોથી પૂરાતાં નથી. વ્યવહારમાં આપણે ભૂલ કરીએ અને તે જાણવામાં આવે ત્યારે આપણે તેના માટે પશ્ચાત્તાપ કરીએ છીએ અને ફરી તેવી ભૂલ આપણાથી ન થાય તેને માટે સાવચેત રહીએ છીએ. પણ પ્રતિક્રમણ વખતે તેવી સાવચેતી રહે છે ? કે એક તરફથી પ્રતિક્રમણ કરાય છે અને બીજી તરફથી પુનઃ ઘેર જઈ પાપ ચાલુ રખાય છે ? પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે કંઈ કંઈ ભૂલો વિચારી, પશ્ચાત્તાપ કરી, તેવી ભૂલો ન કરવાનો નિર્ણય કર્યો ? અથવા ભૂલો

---

* પૂજા સામાયિક પ્રતિક્રમણ વગેરે દરેક ક્રિયાએ સ્થિરતા પૂર્વક તથા ચોક્કસ ટાઢમે અને વચ્ચે ગાળો પાડ્યા વિના રોજ કરવી. એમ કરવાથી કંટાળો ન આવતાં ક્રિયા આનંદથી થશે. આમાં પ્રમાદ કે ફેરફાર થશે તો ક્રિયામાં વેક ઉતારવા જેવું થઈ જશે. પ્રાયઃ આત્મા અનાદિકાળથી પ્રમાદ કરતો આવ્યો છે તેથી તેને પ્રમાદ પ્રિય લાગે છે. તેથી એક વાર પ્રમાદ થતાં ફરી ફરી પ્રમાદ થશે. કેમકે પ્રમાદનો સ્વભાવ પ્રમાદ વધારવાનો છે માટે ભૂલેયું પછી તેને આદર આપવો નહિ.

ચાદ આવી હતી ? પશ્ચાત્તાપ થયો હતો ? સ્થિરતા, વૈરાગ્ય, ઉંડી વિચારણા, હેતુ તથા અર્થનું જ્ઞાન, એ માંહેલું શું શું ચાલુ હતું ? તેવું જ્ઞાન મેળવવા જિજ્ઞાસા થાય છે ? પ્રયત્ન કરાય છે ? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર વાચકે સ્વયં-પોતાની જાતનેજ પૂછીને મેળવવા જેવા છે. સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહું તો આને અંગે બહુ શોચનીય સ્થિતિ છે. પ્રતિક્રમણ પ્રાયઃ બેઠા બેઠા થાય છે. ચરવળાનો ઉં-પયોગ લુપ્તપ્રાય થયો છે. અનાદરપણે જલ્દી જલ્દી સૂત્રો ગગડાવી જવાય છે. અજ્ઞાયબ જેવું એ છે કે પ્રતિક્રમણ થોડા ટાઇમમાં કરાવે તેની હુશિયારી વખણાય છે અને વધારે ટાઇમ લગાડે તે લોકોને ગમતું નથી, ત્યાં લોકો થોડા આવે છે. મનની ચંચળતા રહે છે અને વાંદણું કેટલામું છે ? અમુક કાઉન્સલિંગ ક્યો કે નહિ ? થાય કેટલામી આવી ? તેનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે અને બીજાને પૂછવું પડે છે. અને તેને પણ સ્મૃતિ હોય તો કહે, નહિતર ‘ અંધો-અંધ પલાય ’ જેવું ચાલ્યું જાય છે. પ્રતિક્રમણ કરનાર આ રીતે પ્રતિક્રમણ કરે તના પાપ શી રીતે ખપે ? નવાં પાપ બાધતાં અટકવાના વિચાર ક્યાંથી આવે ? એ ખાસ વિચાર કરવા જેવી બાબત છે. આવી સ્થિતિ જોઈ નવા જમાનાવાળાની શ્રદ્ધા એ પ-વિત્ર ક્રિયા ઉપર ચ્હોંટતી નથી અને તેમના ઉપર ઉપકાર કરી શકાતો નથી. નવાં જમાનાવાળા વર્ગે પણ ક્રિયાકારકોનાં દોષ જોઈ પવિત્ર ક્રિયાઓના દોષ કાઢવાની જરૂર નથી. ક્રિયામાર્ગ તો ચિંતામણિ રત્ન સમાન હોઈ શ્રદ્ધાપૂર્વક

આદરવા જેવો છે. ત્યાગીવર્ગ આ બાબત બહુજ ધ્યાન આપે, એ રસાયણનો સ્વાદ જનસમૂહને ચખાડે, વ્યાખ્યાન વખતે તે બાબતને ખૂબ બિહાપોહથી ચર્ચે, રસાત્પાદકપદ્ધતિથી તે ક્રિયા આચરી જનમન આકર્ષે, તેજ આમાં સુધારો થાય, તોજ રસ આવે; તોજ પાપ ખપે અને નવાં પાપ ઓછાં થાય, ઘટી જાય અને લોકો સાચા અર્થમાં ધર્મી બને. શ્રાવક એટલે પાપ ન કરે, જુદું ન બાલે, કોઈનો આત્મા ન હુલાવે, દગાપ્રચંચથી કોઈને ન છેતરે, કોઈના વિશ્વાસનો ઘાત ન કરે, એવી જે માન્યભક્ત અન્ય ધર્મીમાં હતી તેની પુનઃ સ્થાપના થાય. હાલ તો શ્રાવક માટે જૈનેતરો હલકો મત ધરાવતા સંભળાય છે કે જેની વિગતમાં ઉતરવા મન વધતું નથી. ઉભયટંક પ્રતિક્રમણ કરનારના જીવનમાં વૃધ્ધાવસ્થાએ અદ્વિભુત પરિવર્તન થઈ જવું જોઈએ. પાપ કરતાં તેનો આત્મા કંપવો જોઈએ. આજ કાલ બહુધા એવા (ઉભયટંક પ્રતિક્રમણ કરનાર) સ્ત્રીપુરુષોની દિનચર્યા તપાસીએ તો હર્ષ થાય તેવું નથી. મુમુક્ષુ આત્માએ-કર્મથી છૂટવા ઇચ્છનારે એ બાબત બહુજ વિચારવા જેવી છે.

૫ પોસહ—ધર્મની પુષ્ટિને માટે—આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણો ખીલે, પોષાય, વૃદ્ધિ પામે, તેમાં શ્રદ્ધા, વિવેક અને સદાચાર પ્રગટે, એ હેતુ માટે પોસહ કરવામાં આવે છે. તેટલા માટે એક દિવસ ઘર, કુટુંબ, બાપાર વગેરેને, દુકામાં કહીએ તો સંસારમાત્રને બૂલી જઈ પોસહ આ

અરવો જોઈએ. તે દિવસે મીનીટે મીનીટ ધર્મધ્યાનમાં આત્મવિચારણામાં ગાળવી જોઈએ. તે દિવસને ધન્ય-કૃતાર્થ માનવો જોઈએ. ત્યાગીઓને (મુનિવરોને) તો સદાને માટે પોસહજ છે. પોસહમાં રહેલા ગૃહસ્થો કે ત્યાગીઓ સ્વગત વિચારે કે ‘ગુણસ્થાનમાં અમારું સ્થાન ક્યાં છે? અમારો આત્મા પોતાના પ્રયાણમાં આગળ વધે છે કે પાછળ હઠે છે? કોઈ અમને હિતાર્થે કંઈ કહે છે ત્યારે તેનો ગુણ લેવાય છે કે તના ઉપર ગુસ્સે થવાય છે? કોઈ અમારી પ્રશંસા કરે છે ત્યારે હર્ષ થાય છે કે પોતાની ખામીએ નજર આગળ તરી આવતાં શોકના નિઃશ્વાસ નિકળે છે? તથા મુખમાંથી એવા ઉદ્ગારો બહાર નિકળે છે કે ‘માફ કરો, અમારામાં હજી ઘણી ખામીઓ છે?’ આહારમાં અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પદાર્થો મળે ત્યારે અત્માને સમભાવ ટકી રહે છે કે હર્ષ ખેદ થાય છે? ઘણીવાર સારાં સારાં ભોજનો જમ્યાં હવે તેના ઉપર કંટાળો આવે છે કે ભણે કોઈવાર સાડું જમ્યાજ નથી, એવી સ્થિતિ જમતી વખતે થઈને ગળા સુધી આહારાય છે? જીવનને ટકાવી રાખવા માટે આહાર કરાય છે કે ઇન્દ્રિયનાં સુખને માટે, શરીરને મસ્ત બનાવવા માટે? સારાં સારાં વસ્ત્રાલંકાર ખરીદવાનું મન થાય છે કે ફક્ત સાદાં વસ્ત્રોથી જીવનનિર્વાહ થાય છે? ભોગવિલાસ ક્યાં સુધી? સુખશીલતા ક્યાં સુધી? દ્રવ્યમેહ ક્યાં સુધી? જીવન શા માટે જીવવું? નિવૃત્તિ-પરાયણ ક્યારે થવું? કર્મબંધના અભ્યાસીઓ કંઈ કંઈ

પ્રકૃતિઓ પોતાને ઉદ્દેયે વર્તે છે? એના ઉપરથી કંચું શું સ્થાન અંમને હોવું જોઈએ એનો વિચાર કરે છે? (કર્મઅંથના અભ્યાસનું એજ ફળ છે.) સર્વસંયમી મુનિને તો આવી વિચારણા સદાને માટે ચાલુજ હોય, દેશસંયમીને એવી વિચારણા પોસહમાં તો જરૂર હોય અને વિચારણાને અંતે ઉભયવર્ગ વિવેકવાળું વર્તન રાખે. તોજ આત્મધર્મની પુષ્ટિ થાય, તોજ પોસહનો હેતુ સિદ્ધ થાય. શ્રાવક શ્રાવકની ક્રિયા કરે અને મુનિ મુનિની ક્રિયા કરે પણ આવી કશી વિચારણા ન રહે તો પ્રાપ્તસ્થાનથી કેઈ એક તસુ પણ આગળ વધી શકે નહિ. કદાચ તે તે સ્થાનથી પાછા હઠે-હઠા પડે. ઉભયને આત્મરાજ્ય (સ્વરાજ્ય) મેળવવું છે તો વિચારણા અને જાગૃતિ સાથે તેને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ હોવીજ જોઈએ.

આજ કાલ તો કવચિત્ પોસહ થાય છે. તેમાં પણ જે દિવસે શ્રીમંતોએ લક્ષિત કરવા ગોઠવણ કરેલી હોય છે તે દિસસે પોસાતીઓથી ઉપાશ્રય ઉભરાઈ જાય છે. જ્ઞાનીઓએ ક્રિયાઓ આખા દિવસની ઠીક ગોઠવી છે કે જેથી દિવસ પસાર થઈ જાય છે, નહિતર મ્હોટે ભાગે ઉંઘવામાં કે બિકથા અથવા હાસ્યવિનોદ કરવામાંજ વિશેષ વખત જાય. પોસહમાં ગમે તેમ બેસાય છે, ઉઘાડે મુખે બોલાય છે, અહીં તંહી આંટા મરાય છે-ફરાય છે, બહાર જતી વખતે કામંજને બદલે કટાસણાં ઓઢાય છે, ચાલતી વખતે રસ્તા ઉપર દૃષ્ટિ રહેતી નથી; સાવચ નિરવલ્લ શ્રાપાનો વિવેક સ્વયંવાતો નથી, ગમે ત્યાં લીંટ અડખાં કઢાય છે,

માત્રા બાબતના વિધિનું પ્રાયઃ જ્ઞાન હોતું નથી એટલે તેમાં જેમ તેમ વર્તાય છે અને એમ કરતાં કરતાં દિવસ પૂરા થાય છે. પોસહ પારતી વખત ફરી સંસારમાં જોડાવું પડશે તેને માટે ખેદ સાથે આંખમાંથી આંસુ નિકળવાં જોઈએ, તેને બદલે પોસહ પારી ઝટ ઘર લેગા થઈ જવાય છે. આવ વખતે ધિધિરસિક પ્રૌઢ પુરૂષો ફક્ત અરધી કલાક પોસહનો હેતુ તથા તે સિદ્ધ કરવા માટે આખો દિવસ કેવી રીતે પસાર કરવો ? કેમ વર્તવું ? એને માટે ઉપદેશકપદ્ધતિએ વિવેચન કરી સૌનું ધ્યાન ખેંચે તથા પ્રમાદ થતો જોતાં ફરી ફરી પણ ધ્યાન ખેંચે અને ક્રિયા વખતે સૌને વિધિમાં જોડે તો પરિસ્થિતિમાં સારો સુધારો થાય. વિચારણા અને જાગૃતિથીજ દેશસંયમ કે સર્વસંયમની સિદ્ધિ થઈ શકે, તોજ ગુણસ્થાનમાં આગળ વધી શકાય, તોજ સંસારથી વહેલો નિસ્તાર થાય અને તોજ આત્મરાજ્ય, સ્વરાજ્ય મળે.

૬ તપ-અઠાઈ કે એકાદી તપશ્ચર્યા કરનાર તથા આયં-ખિલની ઓળી કરનાર ખીજે પ્રસંગે ઉપવાસ કે આંખેલ નજ કરે તો તેઓ તે તે તપ શ્રદ્ધા અને ભાવથી કરે છે કે લહાવા લેવા માટે (મેં અમુક અમુક તપશ્ચર્યા કરી છે એમ ખી-જાને જણાવવા માટે) કરે છે તે વિચારવા જેવું છે. તેઓને પર્વાદિ દિવસોમાં ઉપવાસ અથવા આંખેલ સુકર હોવાં જોઈએ-સહેજે ખનવાં જોઈએ. ઉપવાસ કરનાર આગળ અને પાછળ આહારમાં મર્યાદા ન રાખે તો યથાર્થ લાભ એળવી મેં શકે, શરીર પણ બગડે. માટે એવે વખતે વિવેક

રાખવો જોઈએ. અદાઈ અને તેથી વધારે મોટી તપશ્ચર્યા કરનાર સ્ત્રીવર્ગે પોતાના આત્માને પૂછવું કે ‘આ તપ શા હેતુએ થાય છે ?—શા માટે કરવામાં આવે છે ?’ જો ઉત્તર મળે કે કૌંકાંત ક્રમે ધનને બાળવા માટે તપ થાય છે’ તો તે તપ મહા કલ્યાણકારી છે. જો તે સિવાય બીજો કંઈ ઉત્તર મળે તો તેઓએ બહુ વિચાર કરવો ઘટે છે.

૭ પર્થુષણુ—આ પર્વ આવે એટલે કટાસણાં પંચીયાંની ખોળાંખોળા થાય. આઠ દિવસ પૂજા, પ્રતિક્રમણ, આખ્યાન—શ્રવણ વગેરેમાં એાછી વધારે હાજરી અપાય. યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા પણ થાય. પરંતુ આઠ દિવસ પછી સમણુ માણસો તો બની શકે તેટલું ધર્મારાધન કરે છે; કારણ કે તેઓ એમ સમજે છે કે ‘ઉત્તમ જીવોને તો સદાને માટે પર્થુષણુ હોય છે, આઠ દિવસ તો અતિ સામાન્ય વર્ગ માટે’. પણ મોટો ભાગ લોકરૂઢિ, કુળાચાર પ્રમાણે પર્થુષણુ આરાધે છે. આત્મસમીપે વસવું એ પર્થુષણુનો પરમઅર્થ છે તેને તે ભક્ત માણસો જાણતા પણ નથી. જાણે તો આત્મસમીપે વસવું કેને ન ગમે? અને તેથી આઠ દિવસ ભરતીમાં દેખાવ આપી પછી ઓટરૂપ થઈ જાય છે—સૌ સૌને ઠેકાણે પડી જાય છે તેમ ન થાય. પર્થુષણુ પછી કોઈ પૂછે કે ‘જાઈ, હવે પ્રતિક્રમણ વગેરે કેમ કરતાં નથી ?’ તો ઉત્તર આપે છે કે ‘એ તો પર્થુષણુ હતાં તેથી કરવું પડતું હતું, કરવું જોઈએ, હવે તો પર્થુષણુ ગયાં ! આવતે વર્ષે વાતા!’ આવા જીવોને પર્થુષણુની આરાધનામાં શ્રદ્ધા કે પ્રેમ

હોય તો સદાને માટે ઓછી કે વધતી ધર્મકરણી અવશ્ય
ચાહુ રાખે. આઠ દિવસની યોજના તો એટલા માટે છે કે
બાળ જીવા આઠ દિવસનું સામુદાયિક પર્યુષણારાધન દેખી
ધીમે ધીમે ક્રિયામાર્ગ તરફ રૂચિવાન થાય; અતે તેથી એ
આઠ દિવસની આરાધના કરાવનારે પ્રતિક્રમણ કરાવવામાં તથા
વ્યાખ્યાન સંભળાવવા વગેરેમાં બહુ રસ તથા આનંદ
આપવા જોઈએ કે જે તેઓને ફરી ફરી યાદ આવ્યા કરે
અને એવો રસ લેવા આકર્ષાય. સાથે તેઓને પર્યુષણનો
અર્થ, હેતુ સમજાવી કંઈ કંઈ નિયમો પણ આપવા જોઈએ,
કારણ કે તેઓનાં મન થોડાં ઘણાં—સ્વાભાવિક આદ્ર થયાં
હોય તે વખતે નિયમનું ગ્રહણ ખુશીથી ઘણું જ થાય. મહા
મંગળકારી તે દિવસો છે.

૮ ભાવના—શ્રાવકની આંતરદૃષ્ટિ ‘સાધુતા ક્યારે પ્રાપ્ત
કરું ? તે તરફ અને મુનિરાજનું લક્ષ્ય ‘સદાને માટે અપ્રમત્ત-
ભાવ, અપ્રમાદદશા કેમ ટકી રહે ? તે તરફ હોવું ઘટે.
આદિમાં વર્ધમાન અને પ્રછી હીયમાન પરિણામ ન હોવા
જોઈએ. કષાયનાં નિમિત્તો ઉપસ્થિત થયે જાગૃત થઈ જવું
જોઈએ. કહેનાર ક્રિતને માટે કહેતો હોય તો તેનું વચન
ઉપકાર માની ગ્રહણ કરવું જોઈએ અને અસત્ય વાત કરતો
હોય તો બાળક ગણી હસી કાઢવું જોઈએ, એટલે બન્ને
વખતે ગુસ્સો નહિ આવે. કષાયનાં—ઉપાધિનાં નિમિત્તો ઘણાં
હોય તો તેની મધ્યમાં રહી સમભાવ ટકાવી રાખવો.
મુશ્કેલ છે, તેથી તે તે નિમિત્તોજ જેમ અને તેમ

ઓછાં કરવાં જોઈએ અથવા તેથી દૂર રહેવું જોઈએ. જેને આવાં નિમિત્તા ઓછાં હોય તે ખરેખર ભાગ્યવાન જાણવો. આત્મકલ્યાણાર્થી જનોએ એન કેન પ્રકારેણ પૌતામાં સમભાવ ટકાવી રાખવો ઘટે, તે માટે સાવધાન રહેવું ઘટે પણ આજ કાલ તો પ્રાયઃ ઉપાધિઓ વધારવા તરફ લક્ષ્ય રહે છે; નવી નવી ઉદ્દીરણાઓ કરાય છે, જાનજો ઉભી કરી તેમાં માથું મરાય છે, પંચાતોમાં ભાગ લેવાય છે, તેમાં આનંદ મનાય છે. અનાવશ્યક ઉપાધિઓ વધારવી કે પંચાતોમાં ભાગ લેવો એથી અનર્થ દંડ વિના ખીજો શો લાભ મળે ? ‘ દંડાયે વિણુદેતુએ, વળગે પાપ પ્રચંડ ’ બાહ્ય ઉપાધિ ઘટે તોજ અંતર ઉપાધિ ઘટે અને તોજ નિરૂપાધિક દશા પ્રગટે. એ નિરૂપાધિક દશા થવી તેનું નામજ ધર્મ. જે જે અંશે-રે નિરૂપાધિકપણું, તે તે જાણે રે ધર્મ. આ માટે સાવચેત રહેવાય તો સમભાવને ક્ષતિ ન પહોંચે અને સગભાવમાં જીવન પસાર થતાં ઉચ્ચ ગતિના લોકતા થવાય અને નિકટમોક્ષગામી થવાય. કોઈ પણ ધર્મ વાળો હોય પણ જો તેનો આત્મા સમભાવથી ભાવિત થાય તો જરૂર તે સંસારની જાળથી છૂટે, મુક્તિ મેળવે. આ સંદેહ વગરની હકીકત છે.

૮ નિયમ ધારવા—નિયમ ધારવાથી ઇદ્રિયો ઉપર અંકુશ આવતાં જીવન ધીમે ધીમે સંતોષી બનતું જાય છે. હિમેશાં અમુક અમુક વસ્તુઓનો ત્યાગ થતો હોવાથી પત્રી

તે તે ચીજો વિના નિભાવવું સહેલું થઈ પડે છે, તેવે વખતે મનમાં ઉદ્વેગ થતો નથી, તે વસ્તુઓ તરફ મનજ નતું નથી એટલે સહેજે સંવર થતાં નિર્જરા બની રહે છે. આમાં કષ્ટ કંઈ નથી જ્યારે લાલ ઘણો છે. ખાતાં પીતાં આ લાલ લઈ શકાય છે. નિયમ ધારવાથી જે તે વસ્તુઓ ખાવામાં સંકેત થાય છે તેથી શરીરે પણ આરોગ્ય રહે છે. પછી એછી વસ્તુઓથી ચલાવી શકાય કે નહિ? એવો વિચાર આવતાં તેવી ટેવ પાડવાનું મન થાય છે કે રોટલી અને દાળથી કેમ ન ચાલે? અથાણું પાપડની શી જરૂર છે? એકથી વધારે શાક શા માટે જોઈએ? વગેરે. અને આવી ટેવને પરિણામે પરિમિત વસ્તુવાળા સાદા ભોજનથી આનંદપૂર્વક નિર્વાહ થાય છે.

આજ કાલ આવા નિયમો ધારનારાજ એછા છે. ધારનારા છે તેઓ પ્રાયઃ પોતાની સગવડ સચવાય, અગવડ ન આવે એવી રીતે ધારે છે. આજ ક્યાંઈ જમવા જવાનું છે? કોઈને ત્યાંથી કઈ વાસ્તુઓ તો આવવાની નથી? વગેરે વિચારી નિયમો ધારે છે. મનમાં એમ વિચારે છે કે ‘ચૂલા વધારે રાખવા સારા, દ્રવ્ય વધારે રાખવાં સારાં. વખતે ક્યાંઈ ચૂલા પીવા જવું પડે, કોઈને ત્યાં કંઈ વસ્તુ ખાવામાં આવે અથવા આપણે ઘેર કંઈ આબરું હોય તો તેવે વખતે ચૂલા એછા રાખી બેઠા હોઈએ કે દ્રવ્ય એછાં રાખ્યાં હોય તો મૂંઝાવું પડે.’ દ્રવ્ય વીશ રાખતા હોય અને અનુપયોગે વધારે વપરાઈ

જાય તો બીજે દિવસે સાવધાન થઈ પચીશ રાખે પણ
 વાપરતી વખતે બિનજરૂરી ચીજો ન વાપરે તો દશ બાર
 દ્રવ્ય પણ પૂરતાં થઈ પડે. પણ તે વિચાર ક્યારે આવે
 ખાનપાનને માટે જીંદગી નથી પણ જીંદગીને માટે
 ખાનપાન છે, એવું હૃદયથી સમજાય ત્યારે. આવી સમ-
 જણને અભાવે નિયમ ધારવાનો સુંદર હેતુ ન જળવાય એટલે
 સંતોષી જીવનનો લાભ મળી શકે નહિ. આ બાબતમાં
 પણ વિચારણા અને યાદદાસ્તની જરૂર છે. તોજ ઉપર
 લખેલું પરિણામ આવે અને ઇચ્છાનો રોધ થતાં સંવરનો
 લાભ મળે અને તે પણ કષ્ટ વિના, ખાતાં પીતાં. જ્ઞાની
 મહારાજે કેવા માર્ગ બતાવ્યા છે, તે વિચારતાં તેમના
 ડહાપણ તરફ ખરેખર બહુમાન અગટવું લેઈએ કે વગર
 દોકડાનો, પરિશ્રમ વગરનો, ખાતાં પીતાં સધાય તેવો અને
 દ્રવ્ય અને ભાવથી આરોગ્ય સચવાય તેવો ધર્મ પણ તેઓએ
 બતાવ્યો છે ! બલિહારી જ્ઞાનીઓની ! ધન્ય હો તેમને !

૧૦ વ્યાખ્યાનશ્રવણ-વ્યાખ્યાનશ્રવણ કરાય છે પણ
 મોટે ભાગે આપણા આત્મામાં સુધારો થતો નથી.
 ઉપાશ્રયમાં જરા સ્મશાનવૈરાગ્ય જેવું થાય છે પણ બહાર
 નકળીએ એટલે અન્ય પ્રવૃત્તિમાં ભળી જતાં સાંભળેલું ભૂલી
 જવાય છે. ઘરે આવી એકાતમાં બેસી જરા સ્થિરતાથી
 વિચાર કરીએ કે 'આજે મહારાજશ્રીએ શા શા મુદ્દાઓ
 ઉપર શ્રોતાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું ? અને આપણે તમાંથી
 આપણી જાતને માટે કેટલું અંદણ કરવા જેવું છે?' અને તેને

નિર્ણય કરી બની શકતો અમલ કરવાની શરૂઆત કરીએ તો જરૂર આપણા જીવનમાં સુધારણા થાય અને વ્યાખ્યાતાના શ્રમનું સાર્થકય થાય. જે કે વ્યાખ્યાતાને તો હિતબુદ્ધિ હોવાથી એકાંત લાભજ છે પણ આપણે પણ લાભ લેવો જોઈએ. શ્રોતાઓ લાભ લે છે, એમ વ્યાખ્યાતા જાણે તો તેમને હર્ષ થાય અને ઉમંગ વધે પણ ‘આપ કહેતે હો હમ સુનતે હવ’ એમ તો નજ થવું જોઈએ.

આજ કાલ તો રસદાયક વ્યાખ્યાનશૈલીવાળા વિદ્વાન સાધુ હોય, તેમનામાં પ્રખરવક્તૃત્વ હોય તો લોકસમૂહ ઠીક જામે છે; છતાં તેવા વ્યાખ્યાતાને પણ પ્રાયઃ હાસ્યરસ તો નિરંતર પોષવો પડે છે, લોકરુચિને અનુકૂળ થવું પડે છે. બાકી સામાન્ય સાધુઓ તો પહેલેથી પાંચ જણને પકડી વખાણુ સાંભળવા આવવાની બાધા આપે છે, શરત કરે છે ત્યારે તેમનું રગશીયું ગાડું ચાલે છે. તે પણ પર્યુષણ સુધી; પછી તો ઉપાશ્રયમા ઝાકળ પડી જાય છે. આ સ્થિતિ ઠીક નથી. આખા ચાતુભાસ દરમ્યાન મુનિજનોનાં જ્ઞાન તથા સત્સમાગમનો લાભ મેળવવો જોઈએ. કોઈમાંથી દર્શનશુભ, કોઈમાંથી જ્ઞાનશુભ અને કોઈમાંથી ચારિત્રશુભનો કંઈ અને કંઈ અવશ્ય લાભ મળી શકે તેવા મુનિવરો હોય છે, માટે એકલા વક્તૃત્વ ઉપરજ મોહિત થવાની જરૂર નથી.

૧૧ જયંતી-દર વર્ષે પૂર્વ મહાપુરૂષોની જયંતીઓ ઉજવાય છે. આ પ્રથા સારી છે, ઉપકારક છે પણ જયંતી

કેની ઉજવવી જોઈએ ? તેમાં વિવેક હોવો ઘટે. દરેક સંઘાડામાં એકજ મૂળનાયકની જયંતી ઉજવવી ઘટે. જયંતીને દિવસે તે મહાપુરૂષોના ગુણાનુવાદ થાય છે, ભક્તજનો આંખોમાંથી આંસુઓ પણ સારે છે પણ પછી શું ? ખીજી જયંતી આવે ત્યાં સુધી આખું વર્ષ તે ઉપકારી પુરૂષનું જીવન વિચારાય છે ? તેમના ગુણો ધીમે ધીમે પોતામાં ઉતારવા પ્રયત્ન સેવાય છે ? આનો ઉત્તર જો નકારમાં આવતો હોય તો જયંતીને દિવસે ઉપાશ્રયરૂપ રંગભૂમિ ઉપર, જૂદા જૂદા વક્તાઓરૂપ એકઠરો, ગુણાનુવાદ કરવારૂપ પોતપોતાના પાર્ટ લજવી જાય છે, એટલે આ એક જાતનું રૂઠું નાટક લજવાય છે, એમ કહેવામાં કંઈ અસત્ય ખરું ? જયંતી એટલે મહાપુરૂષોનાં જીવન સંભારવાં, તેમાંથી સાર ખેંચવો અને આપણા જીવનમાં સદંશ પ્રગટે, અસદંશ દૂર થાય તે માટે વિચારણા કરી સાવચેત થવું. તોજ જયંતી ઉજવવાનો હેતુ સિદ્ધ થાય, તોજ તે મહાપુરૂષના ઋણમાંથી કોઈ અંશે મુક્ત થવાય, નહિતર તે મહાપુરૂષ સ્વર્ગમાંથી પોતાનું આવું લજવાતું નાટક જોઈ ગુસ્સે તો ન થાય પણ હસે તો ખરા !

૧૨ પૂજા લાણાવવી-દેહરાસરમાં પૂજા લાણાવવી અગર સાંભળવી તેનો હેતુ પ્રભુના ગુણ હૃદયમાં ઉતારવા, ભાકૃતરસમાં તરબોળ થવું, જેથી આત્મા પવિત્ર થાય અને

સાથે આનંદ અનુભવે, તે છે. અગાઉ લોકો ગાંધી પખાજથી સામસામા ઝૂઝતા. સમૂહ પણ ખૂબ ભમતો. આજની જેમ હારમોનિયમ, દિલરૂપા, સારંગી વગેરે સંગીતનાં સાજનો ઉપયોગ આંછો હતો. છતાં લોકો વૈરાગ્યમય બનતા, તેમની આંખમાંથી આંસુ ઝરતાં. પૂજાઓ મૂળ દેશીઓમાં જ ગવાતી. (અને મૂળ દેશીમાં ગાવાથી જે આનંદ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય આવે છે તે દેશી ફેરવી નાટકીરાગ લેવાથી નથી આવતો, એ અનુભવેલી હકીકત છે.)

આજ કાલ લોકો ભાડું લઈ કલાક જે કલાકમાં ભાડુતી પૂજા લણાવી બાય છે, જે નેઈ-સાંભળી હૃદય બળે છે. છતાં જે કોઈ શ્રીમાને આચ્છવમાં સારા ગાયકની ગોઠવણ કરી હોય તો સમૂહ ઠીક ભમે છે. પણ તેવે પ્રસંગે ‘વાહ ! ગાયક સાહે કામ કરે છે અથવા ગાયકમાં કંઈ દમ નથી’ એમ ગાયકના ગુણદોષમાં ઉતરાય છે. ગાયકને તો પોતાની કુશળતા બતાવવી હોય એટલે તેનું આખું લક્ષ્ય તે તરફ જ રોકાયેલું હોય એ સ્વાભાવિક છે, પણ શ્રોતાઓએ તો તેમાંથી ભાવ ખેંચી પોતાને અંગે ઉતારવો નેઈએ. છતાં અહીં પણ યથાર્થ વિચારણાને અભાવે જૂદી જાતની વિચારણા ચાલુ રહે છે. વળી રાત્રે ટોળીઓ ભાવના ભાવતી હતી તેનું સ્થાન ભાડુતી છોકરાઓની ટોળીઓએ લીધું છે. મંડપ શણગારેલો હોય છે, ફીટસન કે ઇલેક્ટ્રિક લાઇટ મોઝવેલી હોય છે, સાંભા

દેશનેબલ અંગરચનાથી અલંકૃત કરેલા પ્રભુ વિરાજેલા હોય છે અને આગળ ભાવનારસ વગરની, કૃત્રિમ અભિનય કરતી ભાડુતી ખાળકોની ટોળી ગાન, નૃત્ય વગેરેના નવા નવા સીન ખતાવતી હોય છે. કહો આને ભાવના કહેવી કે જ્યંતીના સમારંભ કરતા એક વધારે રૂડું નાટક કહેવું? આવા દેખાવથી જો કે શાસનનું રૂડું દેખાતું હશે અગર ધીની ઉપજ વધતી હશે એટલે તેને ઠીક ગણીએ પણ આવી ભાવનામાં ભાગ લેનારાઓ પરમાર્થે શો લાભ મેળવતા હશે ? તે વચારણીય છે. પણ શ્રીમાન આવી યોજના ન કરે તો તેનો આસ્થવ દીપે નહિ, એટલે વખત પ્રમાણે તેને તેમ ફરજિયાત કરવું પડે છે. અગાઉ પ્રભુના સમવસરણમાં દેવ તથા દેવાંગનાઓ નૃત્યારંભ કરતી. તે પ્રમાણે દેરાસરમાં ભાવિક શ્રાવકો નૃત્યારંભ કરતા. (આંગ વગાડવી, નૃત્ય કરવું, એ ભક્તિનો અતિરેક સૂચવે છે, હૃદયમાં ભક્તિરસ સમાય નહિ એટલે આંગ વગાડવાનું, નૃત્ય કરવાનું સહેજે બને છે અને એથી ભક્તિભાવમાં વધારો થાય છે.) ત્યાં સુધી ક્ષિતિ સારી હતી. હવે તેવી પ્રવૃત્તિઓથી ગઈ એટલે ભાડુતી ખાંચકો તથા મંડળીઓને ગોઠવવી પડે તમાં શો ઉપાય ? છતાં હજી કેટલેક સ્થળે મૂળ પ્રવૃત્તિ પણ ચાલુ છે અને તે પ્રશંસનીય છે. હવે તો લોકોને રાગો પણ નવા નવા બસે છે, મૂળ રાગ તરફ એઓ જાકર દેખાડે છે, કારણ કે તેઓ પ્રાચીન સાંભળવા આવે

છે, પૂજા નહિ ! રજા ભણાવવી એ ભક્તિનું ખાસ અંગ છે. રાવણ જેવાએ તો તેથી તીર્થંકર ગોત્ર ખાધું છે. આપણે પણ તેથી સહેલાઈથી લાભ મેળવી શકીએ તેવું છે. કારણ કે જ્ઞાનમાર્ગ કરતાં ભક્તિમાર્ગ ખાળા જીવોને વધારે ઉપકારક છે. પણ સવાલ માત્ર તેને અંગે કરવી જોઈતી વિચારણાનો અને રાખવી જોઈતી ભગવતિનો છે. તે હોય તો કામ કાઢી લઈએ નહિતર નવા નવા રાજો સાંભળી, તેની સમાલોચના, તેના ગુણદોષની વિચારણા કરતાં કરતાં પ્રભાવના લઈ ઘેર આવીએ; એટલો લાભ તો જરૂર મેળવીએ !

૧૩ ધર્મકરણી.—કરેક ધર્મકરણી આત્મસાક્ષીએ કરીએ તોજ તેનો ખરો લાભ મળે. લોકરંજનાર્થે કરીએ તો ફળ હારી જવાય અને ફરી તેવી કરણી કરવાનું પ્રાપ્ત થવું ફર્લભ થાય. કહું પણ છે કે—

આત્મસાએ ધર્મ ત્યાં, લોકતણું શું કામ ?

જન મન રંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ.

છતાં આજ કાલ શું જોવાય છે ? પ્રતિક્રમણ સમુદાય વચ્ચે કરનાર વિધિની કુશળતા તથા તન્મયતા બતાવે અને ગરબડ ગોટા ન વાળે; તેજ બ્યારે એકાંતમાં તે ક્રિયા કરે ત્યારે રંજ જૂદો હોય. દેરાસરમાં ઘણા માણસની હાજરીમાં સ્તવન કે પૂજા ગાનાર ભક્તિરસથી ભરપૂર થઈ જાય, કદાચ ગળમળો પણ ઘર્ષ જાય અને એકલો હોય ત્યારે જલ્દી જલ્દી ન્હાનું સ્તવન મંત્ર વચ્ચે

પડે. સભા વચ્ચે ધીના રહી જાય તે વખતનો જુસ્સો જૂદો હોય (કદાચ પૈસા આપતી વખતે પશ્ચાત્તાપ થાય કે વિચાર ન કર્યો, બહુ ઘી બોલાઈ ગયું !) અને થોડા માણસોમાં શિથિલતા આવી જાય, સેવા બંધવતી વખતે, ષરોપકાર કરતી વખતે ઘણા માણસો જાણે તો રસ આવે, અન્યથા થતું હોય તેમ થાય. વ્યાખ્યાતા જનમન રંજન કરવા પ્રયત્ન કરે, માણસોની ઠઠ જામેડી જોઈ ખીંચે અને થોડા માણસો હોય તો મન વગર વાંચે અગર વાંચવું ન ગમે. સંભાવતોનાં પાટીયાં રહેડાય, સભા વચ્ચે કે છાપામાં પ્રશંસા થાય તો સંભાવત કરનાર ખુશી થાય, ગુપ્તદાનમાં આનંદ ન મેળવે. કેમ જાણે જનસમૂહ પાસેથીજ લાભ મેળવવાનો હોય અને આત્મસાક્ષીએ કરતાં લાભ ન મળતો હોય ! આવી અનેક બાબતો છે પણ દુકામાં પતાવીએ તો ધર્મકરણીને અંગે આડંબર, દેખાવ કે દંભ ઈષ્ટ નથી. તેથી આત્મહિતેથી દરેક વ્યક્તિએ ઉપરનાં દૂહાનું રહસ્ય વારંવાર વિચારવું ઘટે છે. લોકઅભિપ્રાય ઉપર નહિ આકર્ષાતાં જ્ઞાનીઓનાં કષ્ટન ઉપરજ દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. પવિત્ર ક્રિયાઓનું ફળ તેમાંજ રહેલું છે.

૧૪. સત્રે વિચારણા-આત્મહિતાર્થી મનુષ્યેનિરંતર સત્રે સૂત્રીવખતેદિવસે કરેલાં શુભાશુભ કર્મની વિચારણા કરી જવી જોઈએ. (મનુષ્યજીવનનો હેતુ શી ? વ્યાપાર ધર્મો કરી પોતાનું તથા કુટુંબનું પોષણ કરવું અને છેવટે પાપનો પોદલો બાંધી મરી જવું કે તેવડે ધર્મસાધન કરી

આત્મહિત સાધી તેમાંથી તત્ત્વ ખેંચી લેવું ? તત્ત્વ ખેંચી ન લેવાય અને એશઆરામમાં જીવન પૂરું થાય તો મનુષ્યમાં અને પશુમાં ફેર શો ?) આજે મેં આખા દિવસમાં કેવાં કેવાં કામો કર્યા ? મનથી અન્યતું લેવું ચિતાવ્યું કે જૂઠું ? ઉત્તમ જીવોના ગુણો વિચાર્યા ? પોતાની ખામી તપાસી ? ગુસ્સો કેટલી વાર આવ્યો ? અહંકારનો કેટલી વાર ઉદય થયો ? કપટનો કેટલી વાર આશ્રય લીધો ? લોભસમુદ્રમાં કેટલીવાર જૂડ્યો ? વચનથી પ્રભુના કે ગુણી જીવોના ગુણગ્રામ કર્યા કે નિંદાવિકથા કરી ? જૂઠું કેટલી વાર ખોલ્યો ? છળપ્રપંચ કરી કોઈને છેતર્યા ? કોઈની સાથે કજીયો કર્યો ? કોઈની ચાડી ખાધી ? કોઈને આકરાં વચન કહી ધમકાવ્યા ? કોઈનું હૃદય હુખાવ્યું ? કાયાથી અયતનાએ વર્ત્તતાં કયા કયા કામમાં જીવહિંસા થઈ ગઈ ? કોઈને માર્યા ફૂટ્યા ? સામાયિક, દેવ-પૂજા, પ્રતિક્રમણ, વ્રતપચ્ચખખાણુ વગેરે શું શું કર્યું ? દાન દીધું ? શીલ પાળ્યું ? તપ કર્યો ? ભાવના ભાવી ? પરોપકાર કર્યો ? જ્ઞાન ભણ્યો ? ઇત્યાદિ દરેક સારાં નરસાં કામ વિચારી જવાં જોઈએ. જો નરસાં કામ થયેલાં જણાય તો તેને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો કે ‘ જહુ ભૂલ થઈ ! આવતી કાલે સંભાળ રાખીશ ! ફરી એવી ભૂલો નહિ કરવા સાવચેતી રાખીશ ! ’ સારાં કામો થયેલાં જણાય તો તેને માટે હર્ષિત થવું. આવાં કામો મારાથી હંમેશાં થયાં કરે, એવી ભાવના રાખી તેનો ખની શકતો અમલ કરવો. દેવ પાસે પ્રાર્થના કરવી કે ‘ આવાં કામો મારાથી હંમેશાં

જનો. ' આવી વિચારણા નિરંતર ચાલુ રાખવાથી આપ-
ણથી પાપનાં કામો ઓછાં બનતાં જાય છે અને પુન્યનાં કામો
વધારે બનતાં જાય છે. પરિણામે આપણું જીવન સફળ
રહેતાં, આપણે ઉચ્ચ ગતિના લોકતા થઈ થોડાજ ભવમાં
કર્મથી મુક્ત થઈએ છીએ. આ બાબત સાદી અને સહે-
લી છે. અલબત્ત આમાં પણ વિચારણા અને જાગૃતિ તો
જોઈએ. બાકી આ એક જાતનું ભાવપ્રતિક્રિય છે અને તેનો
અરાબર, યથાર્થ રીતે અમલ કરવામાં આવે તો ઘણું લાભ
મેળવી શકાય તેમ છે.

ઉપસંહાર—આ લેખને પૂર્ણ કર્યા અગાઉ એક હકી-
કત તરફ વાચકવર્ગનું ધ્યાન ખેંચવું જરૂરનું ધારું છું.
આપણે આપણી ધર્મક્રિયાઓ વિચારણા અને જાગૃતિપૂ-
ર્વક કરવી જોઈએ, એ એકજ વાત ઠસાવવા માટે આ
લેખને આટલો વિસ્તાર્યો છે. ધર્મક્રિયાઓના હેતુ શા શા
છે? તે કેવી રીતે કરવામાં આવે તો હેતુની સિદ્ધિ થાય ?
અને આજ કાલ મોટે ભાગે કેવી રીતે કરાય છે—થાય
છે ? એ ત્રણ બાબતો પ્રાયઃ દરેક ક્રિયાઓને અંગે કમશઃ
સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. બધા એમજ કરે છે,
એવા લખવાનો મુદ્દલ આશય નથી. તેટલા માટે સ્થળે
સ્થળે 'મોટે ભાગે. બહુધા, પ્રાયઃ' વગેરે શબ્દો પણ સ્વા-
ભાવિક રીતે યોજાયા છે. કોઈ ભાગ્યશાળી ભવ્યાત્માઓ
વિચારણા અને જાગૃતિ રાખતા પણ હશે, એને માટે મારો
અંકાર નથી. મને પોતાને એ બધી પવિત્ર ક્રિયાઓ

ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે અને તેનો યથાશક્તિ આદરપૂર્વક અમલ પણ કરું છું, પણ જ્યાં ત્યાં ક્રિયાઓની અંગે ખેદ-જનક દેખાવો જોવાય છે; તે તરફ તેવા જીવોનું ધ્યાન ખેંચવા માટે કંઈક લખવાની સ્વયંપ્રેરણા થવાથી આ પ્રવૃત્તિ થઈ છે. કોઈના ઉપર આક્ષેપ લઈ જવાનો મારો જરૂર પણ ઉદ્દેશ નથી, તેમ મારા આશયનો કોઈ ખોટો અર્થ ન કરે પણ આ લેખમાં સ્પલના થઈ હોય તે હિતયુદ્ધિથી જણાવે, એ બાબત પ્રાર્થના છે. લોકો ક્રિયા-માર્ગ ઉપર રૂચિવાન થાય, હેતુઓ સમજવા પ્રયત્ન સેવે, તે બાબત વિચારણા કરે અને ભગૃતિ રાખી ખરા પ્રેમથી એ ક્રિયામાર્ગનો આદર કરે, એજ આશય આ લેખ લખાવામાં છે. હાલ જે રીતે ક્રિયામાર્ગ સેવાય છે તે પણ, તે માર્ગનું બિલકૂલ સેવન ન થતું હોય તેના કરતાં સાફ અને અપેક્ષાએ ઉપકારક પણ છે, તે બાબત માએ જૂદો મત નથી પણ મેં તે પ્રારમ્ભિક લાલની દૃષ્ટિએ આ વિષય ચર્ચ્યો છે. પ્રાંતે સહુ કોઈ લબ્યાત્માએ ક્રિયામાર્ગ ઉપર રૂચિ પ્રીતિ આદરવાળા થાઓ, વિચાર કરવાની, ભગૃત રહેવાની ટેવ પાડે, એવી આંતરઅભિલાષા મને આંતરુષ આચનાપૂર્વક અત્ર વિશ્વનું છે.

૧૯૪૬-૪૭-૪૮-૪૯-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭-૫૮-૫૯-૬૦-૬૧-૬૨-૬૩-૬૪-૬૫-૬૬-૬૭-૬૮-૬૯-૭૦-૭૧-૭૨-૭૩-૭૪-૭૫-૭૬-૭૭-૭૮-૭૯-૮૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-૯૪-૯૫-૯૬-૯૭-૯૮-૯૯-૧૦૦

જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવા વિષે.

રાગ બિહાગ.

સખલ યા છાક મોહમદિરાકી.

મિથ્યામતિકે જોરે ગુરૂકી, વચનશક્તિ જિહાં થાકી—સં ૧

નિકટદશા છાંડ જડ ઉંચી,—દૃષ્ટિ દેત હે તાકી;

ન કરે કિરિયા જનકું ભાળે, નહિ ભવથિતિ પાકી—સં ૨

ભાજનગત ભોજન કોઉ છાંડી, દસતર જિઉ દોરે;

અહત જ્ઞાનકું કિરિયા ત્યાગી, હોત ઓરકી ઓરે—સં ૩

જ્ઞાનભાત નિસુની સિર ધૂને, લાગે નિજ મતિ મીઠી;

જો કોઉ બોલ કહે કિરિયાકો, તો માને નૃપચીઠી—સં ૪

જ્યું કોઉ તાર જલમેં પેસી, હાથ પાઉં ન હલાવે;

જ્ઞાન સેંતી કિરિયા સખ લાગી, થું અપનો મત ગાવે—સં ૫

જોસે પાંધ કોઉ સિર બાંધે, પહિરન નહિ લગોટી;

સદગુરૂ પાસ ક્રિયા બિનુસીએ, આગમભાત ત્યું ખોટી—સં ૬

જોસે ગજ અપને સિર ઉપર, છાર આપહી કારે;

જ્ઞાન અહત કિરિયા તુચ્છારત, અદ્યપબુદ્ધિ ફલ હારે—સં ૭

જ્ઞાન ક્રિયા દોઉ શુદ્ધ ધરેંગે, શુદ્ધ કહે નિરધારી;

જસ પ્રતાપ ગુનનિધિકો ગાઉં, ઉનકી મેં બલિહારી—સં ૮

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી, શ્રીમુનિસુંદરસૂરીજી, ઉપા-
ધ્યાયજી શ્રીયશોવિજયજી તથા શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિજી વગેરે
પૂર્વ મહાપુરૂષો કહી ગયા છે કે:—

અવિધિએ પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક ક્રિયામાર્ગ આદ-
રનાર જીવ શુકલપક્ષી કહેવાય છે, એટલે વધુમાં
વધુ તે જીવ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલા કાળની
અંદર અવશ્ય સિદ્ધિપદને વરે છે, માટે પવિત્ર ક્રિયા-
માર્ગ સદા નિઃશંકપણે આદરણીય છે. સમજ્યાનું
ફળજ એ છે તે માટે કહ્યું પણ છે કે:—

જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિઃ

પરપરિણતિ યોતાની માને, વરતે આરતધ્યાને;
બંધમેક્ષકારણુ ન પિછાણે, તે પહેલે ગુણુઠાણે
—ધન્ય તે મુનિવરા રે જે ચાલે સમભાવે.

શ્રીમદ્દશોવિજયજી

અવન મંત્ર.

આદર મળેા કે ના મળેા
અમને કરી પરવા નહીં
ત્યમ કૃપા મળેા કે ના મળેા
તે જાણવા કંઈ નહીં
કર્તાવ્ય કરવા જન્મ આ
દિનરાત તેમાં રત રહી,
કાશુમુક્ત વિશ્વવક્રી થવા
કર્તાવ્ય કરવું છે સહિ.

યથાશક્તિ ચતનીયં શુભે.

